

Денис Волков

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю «Географія»,
кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: denis-volkov@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0000-8633-4615>

Людмила Ключко

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: ludmila.klychko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6937-3364>

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН НА ПРИКЛАДАХ НІМЕЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ

У статті здійснено комплексний аналіз світового досвіду створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ), із акцентом на приклади Німеччини та Польщі як країн із різними моделями використання СЕЗ у стратегіях економічного зростання. Розкрито історичну еволюцію поняття СЕЗ, типологію зон, особливості правового регулювання, податкові та митні стимули, інституційні механізми підтримки бізнесу в межах таких територій. Наголошено на ключових функціях СЕЗ як інструменту залучення інвестицій, створення нових робочих місць, стимулювання експорту, модернізації інфраструктури та підтримки регіонального розвитку.

Особливу увагу приділено порівнянню німецької моделі freeports, зорієнтованої на логістичні та транспортні вузли, та польської моделі комплексних зон, яка включає податкові пільги для інвесторів, орієнтацію на розвиток малих та середніх підприємств, інноваційного середовища та регіональної зайнятості. Досліджено правові засади функціонування СЕЗ у Польщі, вимоги до інвесторів, порядок отримання дозволів, механізми взаємодії з державними інституціями, а також наслідки для соціально-економічної ситуації в окремих воєводствах.

Проаналізовано потенціал інтеграції досвіду СЕЗ у національну економічну політику України, з урахуванням сучасного контексту післявоєнного відновлення країни. Проведено SWOT-аналіз можливостей і загроз впровадження СЕЗ в Україні, виокремлено ключові сильні сторони (геостратегічне положення, наявність природних і людських ресурсів, підтримка з боку міжнародних партнерів) та бар'єри (інфраструктурні руйнування, ризики безпеки, нестабільність правового поля).

Стаття містить низку практичних рекомендацій щодо формування національної моделі СЕЗ в Україні, що базується на принципах сталого розвитку, інноваційності, партнерства між державою, бізнесом та науковими установами. Результати дослідження можуть бути корисними для науковців, політиків та економістів та інших фахівців при розробці економічної стратегії повсякденного відновлення, формуванні законодавчих ініціатив, а також у рамках регіонального планування й інтеграції до глобальних економічних процесів.

Ключові слова: спеціальні економічні зони; вільні економічні зони, економічні зони Німеччини, спеціальні економічні зони Польщі, економічний розвиток, інвестиційна привабливість, економічна політика.

Як цитувати: Волков, Д., Ключко, Л. (2024). Аналіз світового досвіду створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на прикладах Німеччини та Польщі. *Часопис соціально-економічної географії*, 37, 71-83. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-07>

In cites: Volkov, D., Kliuchko, L. (2024). Analysis of world experience in the creation and functioning of special (free) economic zones on the examples of Germany and Poland. *Human Geography Journal*, 37, 71-83. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-07> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Світова економіка зазнає постійних змін, викликаних глобалізацією, розвитком технологій, політичними та соціальними процесами. В той же час економіка України зазнає руйнувань внаслідок збройної агресії російської федерації – знищуються виробничі та інфраструктурні потужності, відбувається вимушена міграція населення, в тому числі і кваліфікованої робочої сили [14]. В умовах таких масштабних викликів особливого значення набувають механізми, здатні ефективно стимулювати економічне відновлення та забезпечувати стійкий соціально-економічний розвиток. Одним із ключових інструментів у цьому кон-

тексті є створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ). СЕЗ являють собою географічно обмежені території, в яких запроваджено особливі умови для підприємницької діяльності, зокрема пільгове оподаткування, спрощений митний режим, спрощена регуляторна база, тощо [4, 5]. Ці інструменти використовуються як розвинутими країнами, так і країнами, що розвиваються, для залучення іноземних інвестицій, розвитку підприємницької діяльності, створення нових робочих місць, стимулювання експорту й регіонального соціально-економічного розвитку, інтеграції у світові економічні процеси.

В Україні створення та функціонування спеціальних економічних зон викликає значний інтерес як у наукових колах, так і серед політиків та підприємців. Водночас, досвід застосування СЕЗ у різних країнах світу показує, що ефективність таких зон залежить від багатьох факторів: мети їх створення, інституційної бази, правового регулювання, економічної ситуації, ступеню інтеграції у світову економіку та інших. Аналіз світового досвіду створення і функціонування СЕЗ є дуже цінним для України, що стоїть перед вибором шляхів економічного відновлення і подальшого соціально-економічного розвитку.

На сьогоднішній день постає питання, чи можна оптимально інтегрувати інструменти СЕЗ в економічну політику України, враховуючи досвід інших країн, зокрема Німеччини та Польщі? Німеччина є однією з провідних економік світу і має багаторічний досвід стимулювання зовнішньої торгівлі та залучення інвестицій через ефективне управління спеціальними економічними зонами. Польща, в свою чергу, демонструє успішний приклад використання СЕЗ як інструменту для стимулювання регіонального соціально-економічного розвитку, залучення іноземного капіталу та створення робочих місць. Важливо зазначити, що обидві країни адаптували свої стратегії до специфічних національних умов, що забезпечило їхню ефективність. Однак, вивчення досвіду цих країн у контексті українських реалій вимагає додаткового, поглибленого аналізу. Необхідно враховувати не лише економічні, але й політичні, соціальні та безпекові фактори, які впливають на можливість впровадження подібних механізмів в Україні, зокрема, які правові рамки та інституційні механізми можуть бути використані для забезпечення ефективного функціонування СЕЗ, та які ризики і виклики можуть виникнути при впровадженні СЕЗ.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є ґрунтовний аналіз світового досвіду створення і функціонування спеціальних економічних зон, із фокусом на прикладах Німеччини та Польщі. Стаття передбачає порівняння ключових підходів цих країн, визначення можливостей їх адаптації до українських реалій та окреслення потенційних викликів. Це включає аналіз правових, економічних та інституційних аспектів та розробку рекомендацій щодо оптимального використання цього досвіду в українських умовах.

Методи і підходи дослідження. Дослідження здійснене з використанням географічного, системного та синергетичного підходів, що поєднують загальнонаукові та специфічні наукові методи. В роботі застосовано методи аналізу і синтезу, індуктивний і дедуктивний підходи, порівняльний аналіз, а також контент-аналіз, що дозволяє комплексно та всебічно дослідити обрану проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання створення і функціонування СЕЗ є предметом наукового аналізу у працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Різні аспекти цього феномену відображено у роботах, присвячених успіхам і викликам, які супроводжують створення та існування СЕЗ у різних

країнах. У межах нашого дослідження було проаналізовано останні публікації та наукові роботи, що висвітлюють світовий досвід і надають цінні інсайти щодо ефективності таких зон у глобальному контексті.

Значний внесок у дослідження етапів еволюції, класифікації та проблематики СЕЗ зробили такі іноземні вчені, як М. Фраз'є та Р. Болін (США), А. Базель (Франція), Я. Монкевич (Польща), а також вітчизняні дослідники, зокрема М.І. Долішній (доктор економічних наук, академік Національної академії наук України, який у своїх дослідженнях вивчав регіональний розвиток та роль СЕЗ у стимулюванні економіки, є одним із розробників стратегії для СЕЗ в Україні), О.С. Кузьмін (український науковець у галузі економіки, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка», автор праць, присвячених управлінню та економічному розвитку, включаючи аспекти СЕЗ), О.С. Чмир, І.М. Школа, О.О. Єгорова, Ю.В. Гусев та інші.

Зокрема, Gabriel Zucman у своїй праці «The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens» [13] аналізує економічні наслідки функціонування офшорних фінансових центрів, які часто використовуються як СЕЗ для уникнення податків. Хоча основна увага в дослідженні зосереджена на офшорних зонах, воно надає важливий контекст для розуміння ризиків і проблем, з якими стикаються СЕЗ, а також пропонує політичні рекомендації для мінімізації негативних наслідків цих зон для світової економіки.

У свою чергу, міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів (ICIJ) у своєму дослідженні «The Panama Papers: Exposing the Rogue Offshore Finance Industry» [21] акцентує увагу на непрозорості та зловживаннях в офшорній фінансовій індустрії, що часто пов'язана з функціонуванням СЕЗ. Це дослідження допомагає краще зрозуміти, як впровадження прозоріших і підзвітних практик може сприяти підвищенню ефективності СЕЗ.

Дослідження Douglas Zhihua Zeng «Special Economic Zones: Lessons from the Global Experience» (PEDL Synthesis Paper Series) [12] надає узагальнений аналіз досвіду функціонування СЕЗ в різних країнах світу. У своїй роботі автор виділяє ключові досягнення та невдачі створення та функціонування СЕЗ, а також надає практичні рекомендації щодо покращення їх ефективності. Наприклад, він вказує на те, що успіх деяких зон, як, наприклад, у Китаї, пов'язаний з ретельним регулюванням, державними інвестиціями та тісною взаємодією з глобальними ланцюгами постачання. З іншого боку, низька ефективність інших зон, таких як у деяких африканських країнах, часто пов'язана з недосконалим управлінням та недостатнім врахуванням місцевих економічних реалій. Таким чином Zeng акцентує увагу на важливості належного регулювання, управління та адаптації міжнародного досвіду до локальних умов для досягнення стійкого розвитку СЕЗ.

У монографії «Території пріоритетного розвитку як інструмент вирішення соціально-економічних проблем Донецької та Луганської областей» (Усти-

менко В.А. та інші) [10] детально розглянуто особливості функціонування СЕЗ в Україні, а також перспективи створення таких зон на території Донецької та Луганської областей станом на довоєнний час (на 2021 рік).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний інтерес науковців до теми створення і функціонування СЕЗ, проблема потребує більш глибокого та системного аналізу не лише з теоретичної, але і з практичної точки зору. Розгляд досвіду різних країн та аналіз практик, що можуть бути адаптовані для України, є критично важливими для розробки ефективних стратегій розвитку СЕЗ у глобальному контексті. Практичний аспект розв'язання цих проблем полягає у необхідності формування нових стратегій післявоєнного відновлення і розвитку окремих регіонів України, що найбільше постраждали від війни (наприклад, Харківської області) та національної економіки в цілому, які будуть орієнтовані на екологічні та гуманістичні принципи, а також на формування інноваційної, технологічно-орієнтованої економіки з потенціалом збереження ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «вільна економічна зона» був визначений у 1973 році в VII додатку до Конвенції в Кіото, а також у 1975 році у документах UNCTAD. У 1988 році його визначення було закріплене Радою Спільного Ринку та у матеріалах Міжнародної організації праці. Вільну економічну зону (або зону франко) описано як «частину території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться за межами національної митної території, завдяки чому вони не підлягають звичайному митному контролю та оподаткуванню» [2].

Значною мірою, така сутність поняття не відповідає потенційній меті створення СЕЗ на території регіонів України, які постраждали від війни. Більш практичне та доцільне визначення, яке може бути застосоване в цьому контексті, наводить Ю.В. Гусев у своїй статті «Поняття спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку», де він зазначає, що «фахівці Світового банку вважають: спеціальна економічна зона – це територія з чітко визначеними межами, що, як правило, має кордони, один адміністративний центр та податкові пільги, що надаються підприємствам, які фізично розташовані на території зони» [2, стор. 2]. Додатково, в економічній літературі зустрічається ще одне визначення: «Вільна економічна зона – це складова частина господарського комплексу країни, спеціально виокремлена на даному етапі із загального економічного контексту як пріоритетна, що забезпечує розподіл і виробництво суспільного продукту, включаючи іноземний продукт, для досягнення при цьому конкретної мети в соціально-економічному розвитку держави» [2, с. 2]. Це визначення більш точно відображає цілі, що ставляться перед СЕЗ у контексті відновлення постраждалих регіонів.

В Україні офіційне визначення терміну «спеціальна (вільна) економічна зона» вперше було представлено у Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних)

економічних зон» № 2674-12 від 13.10.1992 р., де у ст.1 зазначається, що «Спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб. Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України» [4].

Вільні економічні зони – одна з найстаріших ідей людства у сфері економічного розвитку, яка бере свій початок ще з Стародавнього світу. Пройшовши тривалу еволюцію, вони трансформувалися від найпростіших форм до сучасних моделей, пристосованих до потреб глобальної економіки. На кожному історичному етапі їх основною метою було вирішення актуальних економічних завдань, що визначалися конкретними умовами часу. Зміна економічних обставин і стратегічних пріоритетів призводила до змін у географії розташування, структурі та типах вільних економічних зон.

У XX столітті розвиток зон вільної торгівлі отримав новий поштовх у США під час «великої депресії» 1930-х років. Такі зони почали активно створюватися на територіях аеропортів і морських портів, виконуючи важливу роль у підтримці експорту та стабілізації економіки. У цих зонах експортні товари могли складуватися, оброблятися та піддаватися додатковій переробці перед відправленням на зовнішні ринки. Крім того, підприємства в таких зонах отримували доступ до юридичних та консультативних послуг, а також користувалися значними фіскальними стимулами.

Зони вільної торгівлі США стали ефективним інструментом економічного розвитку та продовжують відігравати ключову роль у сучасній економіці країни [3]. Сьогодні США є світовим лідером за кількістю діючих вільних економічних зон – на території 50 штатів функціонує 268 зон загального призначення [6].

Розбудова вільних економічних зон виявилася настільки ефективною, що у 1967 році Економічна і соціальна рада ООН (ECOSOC – United Nations Economic and Social Council) ухвалила резолюцію, яка офіційно стимулювала розвиток портів, митних і торговельних зон у країнах, що розвиваються [3]. У результаті, вже в другій половині XX століття зони вільної торгівлі почали активно створюватися на Африканському континенті. Вони стали важливим інструментом для подолання економічної відсталості, розвитку інфраструктури та інтеграції

місцевих ринків у глобальні ланцюги постачання. Африканські країни поступово адаптували світовий досвід до своїх локальних реалій, акцентуючи увагу на інвестиційних стимулах, податкових пільгах і розвитку транспортної інфраструктури.

У 2018 році, за оцінкою Конференції ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD), у світі функціонувало близько 5,4 тис. СЕЗ у 143 країнах [3]. Основна частка цих зон зосереджена в Азії, де діє близько 4,7 тис. СЕЗ, з яких майже 2,5 тис. розташовані в Китаї. Така концентрація пояснюється активною індустріальною та інвестиційною політикою азійських країн, що використовують СЕЗ як ключовий інструмент для стимулювання економічного зростання, розвитку інфраструктури та залучення іноземного капіталу [3].

У США на той час налічувалося приблизно 270 СЕЗ, що відображає їхню важливу роль у підтримці експорту та створенні робочих місць. Водночас, у Європі функціонувало близько 100 СЕЗ, які здебільшого були зосереджені у прикордонних та промислових регіонах, а їхня діяльність спрямовувалась на оптимізацію логістичних процесів і розвиток високо-технологічного виробництва.

Ці дані демонструють глобальну тенденцію до активного використання СЕЗ як універсального інструменту економічного розвитку у різних соціально-економічних і географічних умовах.

Основними характеристиками та перевагами СЕЗ незалежно від мети їх створення та типу в цілому представлені на рис. 1.

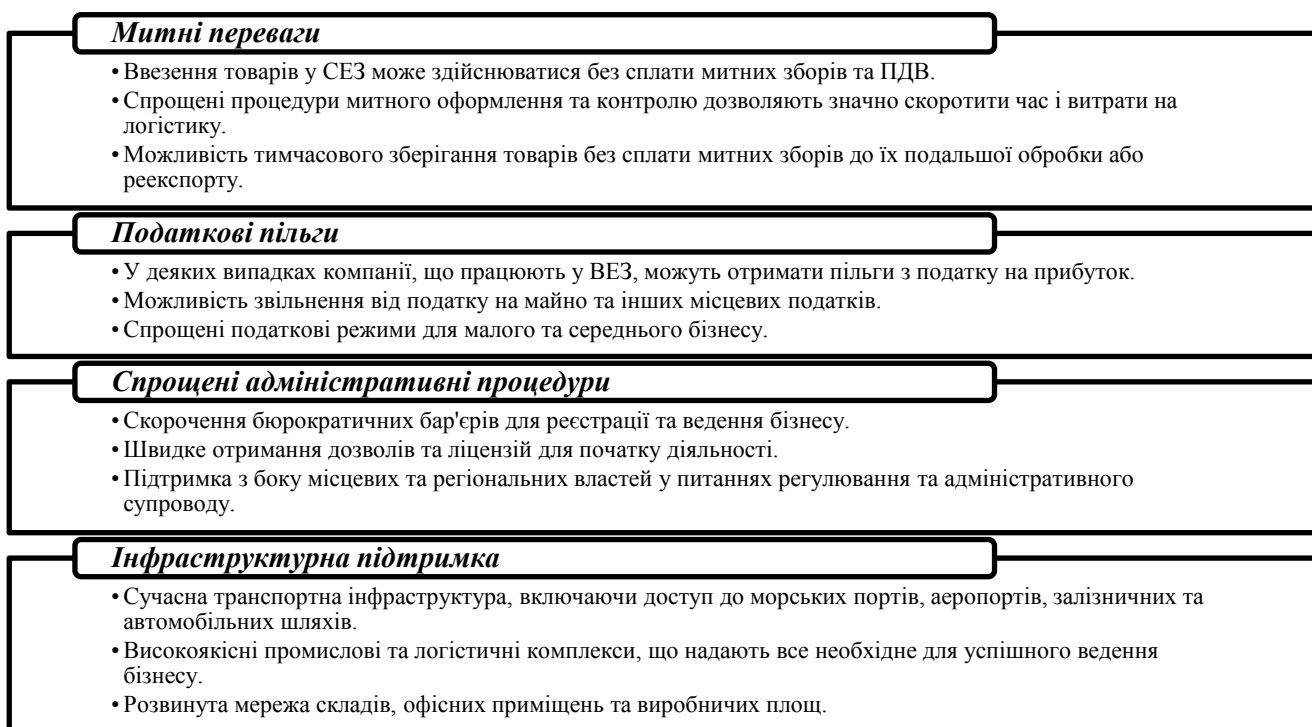

Рис. 1. Основні характеристики та переваги СЕЗ (узагальнено за [2, 3])

Fig. 1. Key Characteristics and Advantages of SEZs (summarized from [2, 3])

Взаємодія бізнесу з СЕЗ створює синергійний ефект, що забезпечує зростання ефективності та конкурентоспроможності підприємств-резидентів. Основними перевагами для бізнесу є такі:

- оптимізація операційних витрат – податкові пільги та спрощені адміністративні процедури дозволяють компаніям істотно знизити операційні витрати, що позитивно впливає на фінансові показники та стійкість бізнесу;
- спрощення митних процедур. Так, прискорений процес митного оформлення та мінімізація бюрократичних бар'єрів забезпечують зниження часових та фінансових витрат на логістичні та зовнішньоекономічні операції;
- інфраструктурні переваги полягають у доступі до сучасної інфраструктури та логістичних хабів, що дозволяє компаніям ефективно управляти ланцюгами постачання, підвищуючи їхню продуктивність і оперативність;
- використання високоякісних виробничих потужностей – бізнес-резиденти отримують можливість використовувати сучасні виробничі та складські площі, що відповідають міжнародним стандартам;
- залучення інвестицій – сприятливі умови для ведення бізнесу, у поєднанні з податковими стимулами, створюють привабливе середовище як для внутрішніх, так і для іноземних інвесторів, стимулюючи приплив капіталу;
- підтримка інноваційних та високотехнологічних виробництв сприяє розвитку нових галузей економіки, інтеграції передових технологій та створенню доданої вартості у продукції [2].

СЕЗ, поряд із численними перевагами для бізнесу, передбачають низку обмежень та умов, які є невід'ємною складовою їх функціонування. Однією з ключових вимог є дотримання екологічних стандартів. Підприємства-резиденти повинні суворо дотри-

муватися встановлених норм у сфері охорони довкілля, що нерідко потребує додаткових капіталовкладень у впровадження екологічно чистих технологій, модернізацію виробничих процесів і мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Дотримання цих вимог є важливою умовою довгострокового розвитку СЕЗ, оскільки екологічні порушення можуть призвести не лише до санкцій, а й до втрати інвестиційної привабливості регіону.

Окрім екологічних зобов'язань, компанії-резиденти часто повинні виконувати певні інвестиційні умови, що є важливим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку територій, де функціонують СЕЗ. Такі вимоги можуть включати створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації працівників, фінансування інфраструктурних проєктів або внесок у розвиток соціальних програм. Подібні інвестиційні зобов'язання покликані забезпечити не лише короткострокову вигоду від діяльності підприємств, але й сприяти сталому економічному зростанню регіону у довгостроковій перспективі. Таким чином, регуляторні вимоги, що висувуються до бізнесу в межах СЕЗ, є невід'ємною частиною балансу між стимулюванням підприємницької діяльності та забезпеченням сталого розвитку, соціальної відповідальності та екологічної безпеки [3].

Структура та типи СЕЗ є результатом взаємодії комплексу економічних, галузевих, історичних, політичних і географічних чинників, які формують їхні ключові характеристики та функціональне призначення. Різноманіття моделей СЕЗ обумовлене необхідністю адаптації до специфічних умов і стратегічних пріоритетів кожної окремої країни або регіону. Так у Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» № 2674-ІІ від 13.10.1992 р. (втратив чинність 27.07.2022 р) [4, 5], у ст.1 зазначається, що «Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України», а у ст. 3, що «На території України можуть створюватися спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони,

туристсько-рекреативні, страхові, банківські, тощо. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон» [4].

Найбільш поширені у світі типи СЕЗ представлені у таблиці 1.

Світовий досвід створення та функціонування СЕЗ демонструє широкий спектр моделей і підходів, які відображають унікальні особливості національних економік, їхні стратегічні пріоритети та соціально-економічні виклики. Кожна модель СЕЗ має свої відмінності у структурі, функціональних завданнях та інструментах реалізації, що, своєю чергою, впливає на ефективність їхнього використання для досягнення конкретних цілей.

Типологія СЕЗ свідчить про їхню здатність як вирішувати точкові економічні завдання, так і забезпечувати комплексний розвиток цілих регіонів. Наприклад, зони вільної торгівлі або сервісні зони орієнтовані переважно на оптимізацію зовнішньоторговельних операцій, зниження митних витрат і залучення міжнародних компаній для розвитку логістичних та дистрибуційних послуг. Водночас комплексні зони спрямовані на більш масштабні завдання, зокрема на створення нових робочих місць, розвиток промислових кластерів, впровадження інноваційних технологій та покращення соціально-економічних показників регіону.

Прикладом успішного застосування моделі СЕЗ у концепції freeport у ключових торговельних вузлах країни, таких як вільні порти Гамбург (порт та складський район Speicherstadt), Бремен, Бремерхафен, Вільгельмсгафен, Емден, Куксгафен, Деггендорф і Дуйсбург, є Німеччина. Основними цілями створення спеціальних економічних зон у цій країні стали розвиток регіональної економіки, стимулювання експортно-імпоротної діяльності та залучення іноземних інвестицій. Широкий спектр галузей було залучено до економічної діяльності в рамках німецьких СЕЗ, серед яких ключове місце посідали торгівля, судноплавство, транспортно-логістичний сектор, суднобудування, автомобілебудування, важка промисловість, а також нафтова та хімічна індустрія. Завдяки стратегічному розташуванню, ефективному регулюванню та наданню податкових стимулів бізнесу, німецьким freeports вдалося забезпечити високу ефективність логістичних процесів, сприяти розвитку інтермодальних перевезень, створити умови для залучення міжнародних інвесторів, посилити конкурентоспроможність країни на глобальних ринках і стати важливим фактором у зміцненні позицій країни як одного з головних торговельних центрів світу.

Таблиця 1

Найбільш поширені типи СЕЗ у світі (побудовано за [2, 3, 9, 16])
The most common types of SEZs in the World

Тип СЕЗ	Характеристики СЕЗ по типах			
	Моделі	Мета створення	Умови для резидентів	Країни / регіони
Зони вільної торгівлі	Зони зовнішньої торгівлі; безмитні торгово-складські зони; вільні порти	Створюються для обслуговування світової торгівлі; стимулюють розвиток експортно-імпортних операцій; полегшують доступ імпортерів товарів (в т.ч. технологічних) на внутрішній ринок	Спрощені митні та адміністративні режими, пільгові режими оподаткування, інфраструктурний сервіс	Найпоширеніший функціональний тип СЕЗ. Функціонує у більшості розвинених країн і тих, що розвиваються. Німеччина.
Промислові (виробничі, експортно-виробничі) зони	Промислові підприємства «виртуального» типу; «зони спільного підприємництва» (Угорщина, Болгарія); «зони вільного підприємництва» (США); «підприємницькі зони» (Британія); спеціальні економічні зони (КНР); «Maquiladora» (Латинська Америка), тощо	Розвиток пріоритетних галузей промисловості або стимулювання експортного промислового виробництва на території депресивних районів, залучення для цього іноземної валюти або інвестицій; створення умов для більш ефективного використання місцевих сировини, напівфабрикатів, впровадження сучасних методів управління виробництвом, підготовки кадрів відповідної кваліфікації, що, в кінцевому підсумку, сприяє швидкому соціально-економічному розвитку окремих районів і країни в цілому.	Пільгові валютно-фінансові та правові режими (найчастіше виглядає податкових «канікул»); пільгове кредитування; гарантії повернення вкладеного капіталу; звільнення від мита імпорту устаткування, сировини, інших виробничих компонентів; можливість користуватися дешевшими місцевими орендою, сировиною, трудовим ресурсом	США, Великобританія, східно-європейські країни, країни Південно-Східної Азії, Бразилія, Мексика, інші країни Латинської Америки, Китай
Науково-технологічні зони	Технологічні парки, технополіси, наукові парки, технологічні центри, інноваційні центри, дослідницькі парки	На території таких зон послідовно наукова та виробнича діяльність, мобілізуються ресурси для прикормлення впровадження високотехнологічної промисловості, забезпечуються нові робочі місця, диверсифікується виробництво	Інфраструктурні переваги, співпраця з науковими та дослідницькими центрами, наявність висококваліфікованого персоналу, пільгові умови для стартапів, можливість створення податкової вартості за рахунок виробництва високотехнологічних товарів	США (у т.ч. Силіконова Долина), Франція, Великобританія (у т.ч. Кембридж), Японія, країни Південно-Східної Азії (парш за все, Тайвань), Індія
Сервісні зони	Туристичні, страхові, банківські, офшорні зони, тощо	Фінансування бюджету країни – офшорних зон за рахунок збільшення резидентів, які платять фіксований або зменшений податок; розвиток окремих бізнес-напрямків	Зниження ставок податку на корпоративні доходи, спрощені процедури реєстрації та ведення бізнесу, конфіденційність банківських, інших стимулів	окремі країни Карибського басейну, Західної Європи, Південно-Східної Азії, Західної Європи, Кіпр
Комплексні (комбіновані) зони	Послідують торгові, митні, виробничі, наукові функції	Залучення інвестицій та підприємств у регіон. Сприяння комплексному соціально-економічному розвитку регіону. Регіон при цьому має більш широкі кордони, охоплює цілі адміністративно-територіальні одиниці	Пільги, які притаманні іншим типам СЕЗ	Бразилія, Китай, європейські країни, у т.ч. Польща

Важливими складовими успіху СЕЗ у Німеччині стали:

- можливість обробки, перевалки та зберігання великих обсягів вантажів із дотриманням високих стандартів обслуговування, завдяки наявності сучасної транспортної мережі і ефективності логістичних послуг;
- забезпечення компаніям прямого доступу до європейського та глобальних ринків;
- специфічні галузеві преференції для автомобілебудування, суднобудування, енергетичної та хімічної промисловості, які давали можливість підприємствам оптимізувати свої виробничі процеси;
- активна взаємодія з місцевими органами влади, яка забезпечувала підтримку інвесторів, сприяла швидкому вирішенню адміністративних питань і створювала сприятливе середовище для стабільного розвитку бізнесу.

На тлі економічного зростання та розвитку промисловості Німеччини особливі економічні зони сприяли її лідерству у транспортній та складській логістиці. Наприклад, після розширення порт Bremerhaven займає площу 4 млн. км² [15], а порт Гамбурга забезпечує 45 тис. робочих місць. У 2003 році в Гамбурзі діяло 2,8 тис. експортно-імпорتنих компаній, і щорічні інвестиції в порт досягали 200 млн. євро [15]. Район Speicherstadt є найбільшим складським комплексом у світі площею 260 тис. кв. м. [15].

Польща, своєю чергою, починаючи з 90-х ХХ століття, активно впроваджувала і продовжує розвивати концепцію СЕЗ, термін існування яких був продовжений до 31 грудня 2026 року [1]. В даному контексті СЕЗ в Польщі є комплексною моделлю, основною метою якої є стимулювання економічного розвитку регіонів з низьким рівнем ділової активності та високим рівнем безробіття, а також регіонів, що знаходяться у стані реструктуризації [1]. У 2018 році в Польщі було створено нову правову інституцію – Польську інвестиційну зону (PSI), метою якої є підтримка нових інвестицій на всій території країни. Цей механізм був введений Законом від 10 травня 2018 року про підтримку нових інвестицій, який надає підприємствам додаткові податкові пільги та інші стимули для розвитку бізнесу в країні. Польська інвестиційна зона спрямована на залучення як вітчизняних, так і іноземних інвесторів, стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць і розвиток інфраструктури в різних регіонах Польщі [18].

Спеціальна економічна зона в Польщі представляє собою чітко окреслену географічну територію, на якій здійснення виробничої діяльності або збуту товарів – як польськими, так і іноземними підприємствами – можливе за умов значних податкових та інших пільг [1].

СЕЗ в Польщі поширені на всій території країни, що дозволяє їм охоплювати різноманітні економічні регіони. Розвинута інфраструктура та вигідні умови для ведення бізнесу сприяють їх високій привабливості як для місцевих, так і для міжнародних інвес-

торів [19]. Особливо суттєвим став приріст інвестицій у СЕЗ після вступу Польщі до Європейського Союзу, що відкрило нові можливості для економічної інтеграції та залучення капіталу, а також полегшило доступ до європейських ринків і фінансових ресурсів. Зараз у Польщі існує 14 СЕЗ, розташованих практично у всіх воєводствах країни [19].

Основні переваги організації бізнесу на території СЕЗ у Польщі полягають у ряді стимулюючих умов, які сприяють економічному зростанню та розвитку інвестиційної привабливості таких територій. Зокрема, одним із ключових аспектів є звільнення інвестора від сплати податку на прибуток, отриманий від господарської діяльності в межах СЕЗ, у межах 15-70% від обсягу заведеної інвестиції, що дозволяє значно знизити фіскальне навантаження на підприємства. Крім того, інвестори, як правило, можуть скористатися податковими канікулами, що забезпечує додатковий період для розвитку бізнесу без сплати податків на прибуток. Також важливою перевагою є надання податкових пільг для стартапів, що створює сприятливі умови для започаткування нових підприємств і підтримки інноваційних ініціатив. Додатково, на території СЕЗ інвесторам доступні земельні ділянки та/або комерційні приміщення, що оснащені необхідною інфраструктурою для ефективного організації бізнесу, що суттєво полегшує процес запуску та розвитку нових підприємств [8].

Окрім наданих пільг, польське законодавство визначає певні вимоги для отримання цих пільг у рамках СЕЗ. Зокрема, обсяг інвестицій, що має бути вкладений в рамках проекту, повинен становити не менше 100 тис. євро. Водночас частка власного капіталу інвестора повинна складати не менше 25%. Крім того, кошти інвестиції мають бути освоєні протягом мінімум п'яти років від моменту завершення інвестування в СЕЗ. Однак для малих та середніх підприємств цей термін скорочується до трьох років. Іншим важливим аспектом є вимога щодо створення робочих місць на новостворених підприємствах. Ці робочі місця мають бути підтримувані та збережені протягом не менше п'яти років з моменту найму працівників, зокрема для малих і середніх підприємств цей термін також скорочується до трьох років [8]. Встановлені вимоги сприяють довгостроковому економічному розвитку та стабільності створених бізнесів, забезпечуючи ефективне використання інвестицій і підтримку соціальних стандартів.

Згідно законодавства Республіки Польща, СЕЗ функціонують як окремі підприємства державної власності, що організовують та контролюють процес створення виробничих об'єктів в межах відведеної для цього території. Кожна СЕЗ розробляє та оприлюднює свої комерційні пропозиції для потенційного інвестора, в залежності від особливостей території, на якій вона функціонує та існуючого плану розвитку. Здебільшого, вказані пропозиції полягають у підготовці до продажу інвестору земельних ділянок та/або інших об'єктів комерційної нерухомості з метою організації там бізнесу. Якщо потенційний інвестор готовий вкласти кошти в об'єкт нерухомості на території СЕЗ та прагне скористатися передба-

ченими при цьому податковими пільгами, йому слід попередньо одержати відповідний дозвіл Міністерства економіки Польщі [8].

Досвід функціонування СЕЗ у Польщі демонструє значну ефективність у залученні інвестицій та створенні нових робочих місць. Згідно з даними «Українського Інституту Майбутнього», у період з 1995 по 2016 роки польські СЕЗ залучили понад 1700 інвесторів, які інвестували 120,5 млрд. злотих (близько 32,2 млрд. дол. США). Завдяки діяльності цих зон було створено майже 240 тис. нових робочих місць, що стало важливим чинником для зниження рівня безробіття в окремих регіонах країни. СЕЗ зайнято 19837 га польських земель, що забезпечує достатній простір для розміщення виробничих і комерційних об'єктів [11]. Ці показники свідчать про успішність польської моделі спеціальних економічних зон як інструменту регіонального розвитку, стимулювання економічної активності та інтеграції національної економіки в глобальні виробничі та логістичні ланцюги.

У Польщі відбулося стрімке зростання інноваційного сектору. Польська економіка характеризу-

ється стабільним зростанням, яке перевищує середні темпи розвитку країн Європейського Союзу. Це дозволило Польщі стати однією з найбільш перспективних економік регіону, а її ВВП показує стабільний приріст, який не має аналогів серед європейських країн упродовж останніх десятиліть.

Згідно з дослідженням Deloitte «Діагностика стартап-екосистеми в Польщі», потенціал для розвитку інноваційних підприємств є надзвичайно високим. Очікувалося, що до 2023 року додана вартість, створена польськими стартапами, складе 2,2 млрд. злотих, а кількість робочих місць, створених у цьому секторі, досягне 50 тисяч [6]. Зручні умови ведення бізнесу, висока продуктивність економіки Польщі, її стабільність та економічні перспективи, а також заходи, спрямовані на покращення ділового середовища, роблять Польщу привабливою для інвестування. Так, у статті Войцеховської Ю.В. та інших «Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід та перспективи в Україні» [1] автори наводять вражаючий перелік країн-інвесторів у польські СЕЗ у період 2005 – 2015 роки (рис. 2).

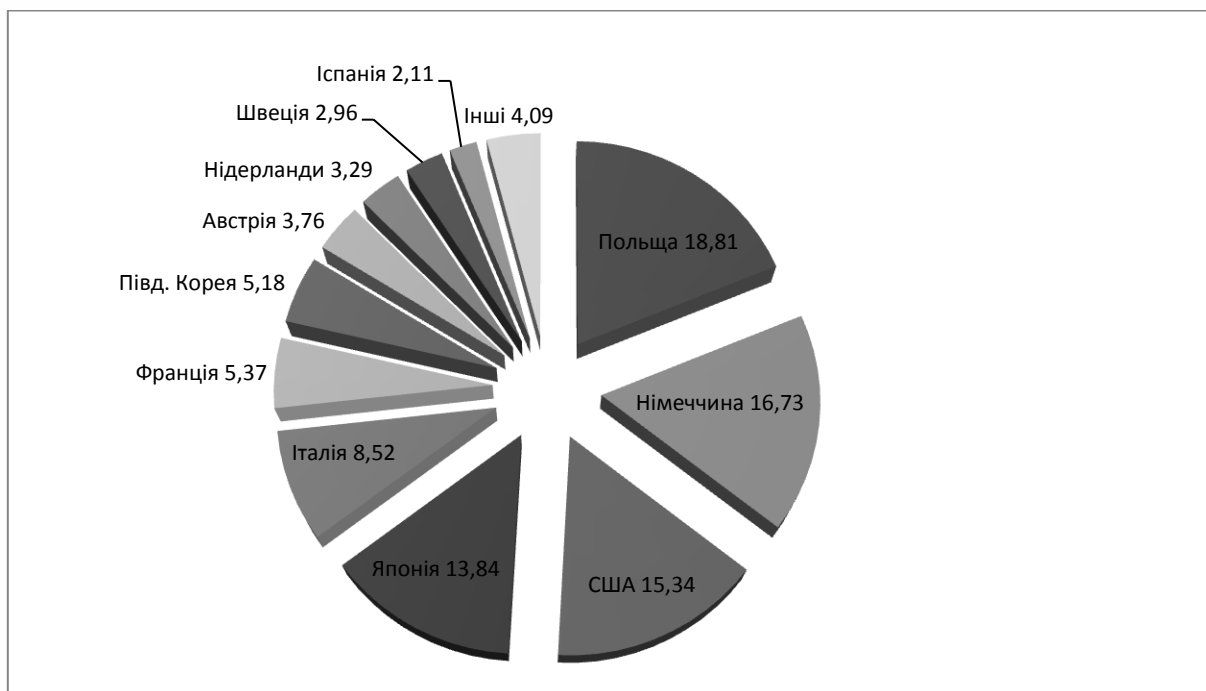

Рис. 2. Частка окремих країн-інвесторів у СЕЗ Польщі у загальному обсязі інвестицій, %
(побудовано за [1])

Fig. 2. Share of Individual Investor Countries in the Total Volume of Investments in Poland's SEZs, %
(based on [1])

Формування СЕЗ у Польщі має глибокі історичні та економічні передумови, пов'язані зі стратегічними прагненнями уряду стимулювати економічний розвиток у регіонах із низькою діловою активністю. Основними чинниками, що зумовили створення СЕЗ, стали необхідність подолання регіональних диспропорцій у соціально-економічному розвитку, зниження рівня безробіття, залучення прямих іноземних інвестицій та підтримка інноваційних галузей промисловості.

Початкові ініціативи з упровадження СЕЗ пе-

редбачали створення локальних центрів економічної активності, які мали стати двигунами регіонального зростання завдяки спеціальним податковим і митним преференціям. Ці зони слугували майданчиками для впровадження нових технологій, розширення виробничих потужностей і нарощування експортного потенціалу.

На сучасному етапі розвитку СЕЗ у Польщі продовжують відігравати ключову роль в економічній політиці держави. Вони забезпечують сприятливі умови для ведення бізнесу, стимулюють залучення

капіталу й сприяють модернізації промислових секторів. Завдяки постійній адаптації законодавчої бази до вимог глобального ринку та регулярному оновленню регуляторних механізмів, польські СЕЗ демонструють високу ефективність та конкурентоспроможність.

Інституційна підтримка, сучасна інфраструктура та орієнтація на розвиток високотехнологічних секторів економіки роблять польські СЕЗ привабливими як для національних, так і для міжнародних інвесторів. У результаті вони не лише сприяють локальному економічному зростанню, але й забезпечують стабільний внесок у макроекономічні показники країни, підтримуючи її позицію як одного з ключових економічних гравців у регіоні Центральної та Східної Європи.

СЕЗ як найпотужніший інструмент стимулювання регіонального розвитку та залучення інвестицій продемонстрував свою ефективність у різних

країнах, зокрема в Польщі, Німеччині, Китаї, Південній Кореї, Об'єднаних Арабських Еміратах та інших державах, де він став основою для прискореного економічного зростання, розвитку інновацій та створення робочих місць.

В умовах післявоєнного відновлення перед Україною буде стояти багато викликів та проблем, які потребуватимуть зваженого комплексного підходу та стратегічного бачення, необхідність розробки та впровадження стратегій, які не лише забезпечать швидке відновлення зруйнованої інфраструктури, але й створять підґрунтя для сталого розвитку економіки в довгостроковій перспективі [17, 20]. Створення СЕЗ у регіонах, що зазнали найбільших втрат, може стати одним із ключових інструментів для досягнення цих цілей. Водночас, успішна реалізація цієї ініціативи залежить від чіткого розуміння як потенційних можливостей, так і наявних викликів.

Таблиця 2

SWOT-аналіз створення спеціальних економічних зон в Україні (побудовано за [17])
SWOT Analysis of the Establishment of Special Economic Zones in Ukraine (based on [17])

Сильні сторони	Слабкі сторони
– Вигідне географічне розташування України між ЄС та Азією, що робить її важливим логістичним вузлом. – Багаті природні ресурси, зокрема вугілля, руда, чорноземи, що можуть стати основою для відновлення промисловості та аграрного сектору. – Можливість залучення міжнародних компаній для локалізації виробництва через нижчі витрати на робочу силу та сприятливі податкові умови. – Завдяки Угоді про асоціацію з ЄС та режиму вільної торгівлі, українські виробники отримують переваги на європейському ринку. – Західні інвестори та міжнародні фінансові організації демонструють готовність до фінансування проєктів післявоєнного відновлення. – Висококваліфікована робоча сила, значний науково-дослідний потенціал.	– Значні руйнування інфраструктурних об'єктів, зокрема доріг, мостів, енергетичних об'єктів, промислових підприємств тощо. – Триваюча війна, корупція, бюрократичні перепони та нестабільність регуляторного середовища. – Високі ризики для іноземних інвесторів через невизначеність і безпекові загрози. – Масова еміграція кваліфікованих фахівців та робочої сили під час війни. – Обмежені можливості державного бюджету для підтримки СЕЗ через високі військові витрати. – Відсутність сучасної та чіткої законодавчої бази для ефективного функціонування СЕЗ.
Можливості	Загрози
– Масштабна міжнародна допомога для відновлення інфраструктури та розвитку промисловості. – Можливість залучити стратегічних партнерів для реалізації великих інфраструктурних проєктів, в т.ч. і іноземних. – Створення технологічних кластерів та індустриальних парків у межах СЕЗ для інноваційного розвитку. – Диверсифікація економіки – розвиток нових секторів економіки, включаючи ІТ сектор, зелений бізнес та відновлювану енергетику. – Спрощені регуляторні процедури за рахунок створення сприятливого інвестиційного клімату через податкові та митні пільги. – Вирівнювання регіональних диспропорцій та створення нових робочих місць у постраждалих регіонах.	– Постійні обстріли, мінування територій та невизначеність на лінії фронту. – Високі корупційні ризики, неефективне управління можуть нівелювати позитивний ефект від створення та функціонування СЕЗ. – Подальший відтік населення, в т.ч. і робочої сили за кордон через безпекові питання, низькі зарплати та соціально-економічну нестабільність. – Можливі глобальні економічні кризи, що можуть обмежити інвестиційні потоки. – Відсутність гарантій для захисту інвестицій через нестабільну судову систему. – Відсутність політичної волі для швидкого запровадження необхідних реформ.

Саме з цією метою нами було проведено SWOT-аналіз, що дозволив оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, пов'язані зі створенням СЕЗ в Україні (табл. 2). Цей інструмент забезпечує системний підхід до аналізу ситуації та надає можливість окреслити пріоритетні напрями діяльності, уникнути потенційних ризиків і максимально використати наявні переваги. Результати цього аналізу можуть слугувати основою для формування стратегічних рішень і впровадження ефективної моделі СЕЗ, яка відповідатиме як національним інтересам, так і міжнародним стандартам.

Створення СЕЗ в Україні, особливо у регіонах, що постраждали від військових дій, є перспективною стратегією для стимулювання соціально-економічного відновлення. Сильні сторони, такі як вигідне географічне положення, людський капітал та міжнародна підтримка, можуть забезпечити успіх СЕЗ. Однак виклики, зокрема безпекові ризики, інфраструктурні руйнування та корупція, потребують системного підходу та активної участі як уряду, так і міжнародних партнерів. Застосування найкращих практик, зокрема польської моделі СЕЗ, може стати ефективним інструментом для відновлення регіонів та забезпечення сталого розвитку України у післявоєнний період.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Аналіз світової практики створення та функціонування СЕЗ засвідчує їхню ефективність як інструменту регіонального соціально-економічного розвитку за умов дотримання низки ключових чинників. По-перше, стратегічно обгрунтоване визначення мети та правильний вибір моделі СЕЗ забезпечують цілеспрямованість та відповідність специфічним умовам регіону. По-друге, стабільність правового середовища є фундаментальною умовою для залучення інвесторів та забезпечення довгострокового планування бізнес-діяльності. По-третє, гнучкість регуляторної політики дозволяє оперативно реагувати на динамічні

зміни у внутрішньому та міжнародному економічному середовищі, зберігаючи при цьому стабільність ключових параметрів функціонування СЕЗ.

Ефективна система підтримки бізнесу в СЕЗ охоплює фінансові стимули, консультативні послуги та сучасну інфраструктуру, що створює сприятливе середовище для інвесторів і підприємців. Крім того, інтеграція зусиль уряду, місцевих органів влади, бізнес-структур і наукових установ сприяє формуванню інноваційної екосистеми, яка стимулює технологічний розвиток та підвищує конкурентоспроможність регіональної економіки. Важливим аспектом є також забезпечення прозорості та ефективності управлінських, митних і податкових процедур, що мінімізує бюрократичні бар'єри та підвищує довіру до інституцій.

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що у контексті післявоєнного відновлення регіонів України, що зазнали збитків і руйнувань під час війни, зокрема і Харківська область, польська модель комплексних СЕЗ має значні переваги у порівнянні з німецькою моделлю. Польський підхід, орієнтований на всебічний розвиток регіону через створення нових робочих місць, залучення прямих іноземних інвестицій та стимулювання інноваційних галузей, є більш придатним для українських реалій. Ця модель забезпечує гнучкість у регуляторній політиці, а також передбачає активну участь місцевих громад у реалізації стратегічних ініціатив.

Загалом, аналіз світового досвіду створення та функціонування СЕЗ може слугувати важливим орієнтиром для вдосконалення національної політики стимулювання економічного зростання та регіонального розвитку. Врахування накопичених знань і найкращих практик дозволить не лише оптимізувати використання наявних ресурсів, а й сприятиме досягненню стійкого соціально-економічного розвитку, що є особливо актуальним у контексті відновлення постраждалих регіонів України.

Список використаної літератури:

1. Войцеховська Ю.В. Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід та перспективи в Україні / Ю.В. Войцеховська, А.О. Мавріна, В.В. Войцеховська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. – 2016. – № 847. – С. 42-48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_9
2. Гусев Ю.В. Поняття спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку / Ю.В. Гусев // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. - № 22. – С. 59-65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/13.pdf
3. Жаліло Я.А. Територіально-орієнтовані механізми інвестицій у повоєнному відновленні України. Аналітична доповідь / Жаліло Я.А., Бахур Н.В., Головка А.А., ін. // Центр внутрішньополітичних досліджень. Центр економічних і соціальних досліджень. – 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/ad_invest-regioni_03112023.pdf
4. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» N 2674-12 від 13.10.1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» № 2389-IX від 09.07.2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
6. Литвинов В. Чому в 2018 році варто розпочати інноваційний бізнес у Польщі // Na chasi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nachasi.com/creative/2017/12/22/biznes-u-polshhi/>

7. Нові спеціальні економічні території забезпечать 1% додаткового приросту ВВП щорічно / UIFuture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uifuture.org/publications/novi-specialni-ekonomichni-teritorii-zabezpecat-1-dodatkovogo-prirostu-vvp-soricno/>
8. Романюк М. Що необхідно знати про спеціальні економічні зони в Польщі? / Lex Consulting (юридичні послуги для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lex-consulting.ua/uk/shho-neobhidno-znaty-pro-spetsialni-eko/>
9. Трігуб С.О. Особливості вільних (спеціальних) економічних зон та їх вплив на стимулювання діяльності підприємств / С.О. Трігуб // Академічний огляд. Сер. Світове господарство. – 2010. – № 1(32) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2010/1/20.pdf>
10. Устименко В.А. Території пріоритетного розвитку як інструмент вирішення соціально-економічних проблем Донецької та Луганської областей: монографія / Устименко В.А., Зельдіна О.Р., Гостева О.Ю., Гришко В.В. // заг. ред. О.Р. Зельдіної. – Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», 2021. – 104 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/149/Teritoriya_mono_2021.pdf?sequence=1&isAlloWed=y
11. Agnieszka Skręt-Bednarz. Polska Strefa Inwestycji i Specjalne Strefy Ekonomiczne w Polsce / EY Polska [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ey.com/pl_pl/insights/tax/polska-strefa-inwestycji-i-specjalne-strefy-ekonomiczne-w-polsce
12. Douglas Zhihua Zeng. Special Economic Zones: Lessons from the Global Experience / Douglas Zhihua Zeng // PEDL Synthesis Paper Series. No.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/586f9727e5274a130700012d/PEDL_Synthesis_Paper_Piece_No_1.pdf
13. Gabriel Zucman. The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens / Gabriel Zucman. – Chicago and London: University of Chicago Press, 2015. – 121 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://digamo.free.fr/zucman152>
14. Kliuchko L. (2024). Urbicide in Eastern Ukraine (Case Study of the City of Kharkiv, Ukraine) / Kliuchko L., Bedriy E., Kucheriava H., Husieva N. // Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment. NATOARW 2023. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Dordrecht: Springer. – 2024. – p. 385-399 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_30
15. Liesegang & Partner [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://companyformationgermany.com/a-guide-on-germanys-free-trade-zones/>
16. Şahin M.T. Contrasting innovation dynamics of professional-technological knowledge intensive business services in metropolitan areas / Şahin M.T., Niemets L., Yilmaz M., Kliuchko L., Varol Çiğdem // Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series Geology. Geography. Ecology. – 2023. – № 59. – С. 260-276. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-19>
17. Sehida K. Formation of human potential of the region in the conditions of demographic crisis (on the example of regions of Ukraine) / Sehida K., Niemets L., Pohrebnyi T., Niemets K., Telebienieva I., Golub G. // Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) (Granada, Spain 4-5 November, 2020). Editor Khalid S. Soliman. Seville, International Business Information Management Association (IBIMA). – p. 1740-1750 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ibima.org/accepted-paper/formation-of-human-potential-of-the-region-in-the-conditions-of-demographic-crisis-on-the-example-of-regions-of-ukraine/>
18. Special Economic Zones (SEZs). Doing Business in Poland / Getsix® [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://getsix.eu/resources/doing-business-in-poland/special-economic-zones-sezs/>
19. Specjalne strefy ekonomiczne / Ministerstwo Rozwoju i Technologii Rzeczypospolitej Polskiej [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.pl/>
20. Suptelo O.S. Factors of post-industrial transformations of urban sociogeosystems (case Kharkiv) / O.S. Suptelo, K.Y. Sehida // Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series Geology. Geography. Ecology. – 2020. – № 53. – С. 194-205.
21. The Panama Papers. Exposing the Rogue Offshore Finance Industry / International Consortium of Investigative Journalists [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/>

Denys Volkov

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: denis-volkov@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0000-8633-4615>

Liudmyla Kliuchko

PhD (Geography), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: ludmila.klychko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6937-3364>

ANALYSIS OF WORLD EXPERIENCE IN THE CREATION AND FUNCTIONING OF SPECIAL (FREE) ECONOMIC ZONES ON THE EXAMPLES OF GERMANY AND POLAND

This article provides a comprehensive analysis of global experience in the creation and functioning of Special Economic Zones (SEZs), with a particular focus on the cases of Germany and Poland—two countries that have adopted different models for integrating SEZs into their economic development strategies. The paper explores the historical evolution of SEZs, their typology, legal frameworks, tax and customs incentives, and institutional mechanisms supporting businesses within these zones. The role of SEZs as tools for attracting investment, creating jobs, boosting exports, modernizing infrastructure, and supporting regional development is thoroughly examined.

Special attention is given to a comparative analysis of the German freeport model, which is primarily oriented toward transport and logistics hubs, and the Polish model of comprehensive SEZs that feature tax incentives for investors, support for SMEs, innovation promotion, and regional employment growth. The study delves into the legal basis of SEZs in Poland, investor requirements, procedures for obtaining permits, mechanisms for interacting with government institutions, and the socio-economic impact of these zones in various voivodeships.

The potential for integrating SEZ instruments into Ukraine's national economic policy is analyzed in light of the country's current post-war recovery context. A SWOT analysis is presented, identifying the strengths (such as Ukraine's favorable geographic location, natural and human resources, and international support) and weaknesses (including infrastructure destruction, security risks, and regulatory instability) of implementing SEZs in Ukraine.

The article offers practical recommendations for developing a national SEZ model in Ukraine, based on the principles of sustainable development, innovation, and cooperation among government, business, and academic institutions. The findings can be used in the formation of post-war economic recovery strategies, legislative initiatives, regional planning, and integration into global economic processes. The research findings may be useful for scholars, policymakers, economists, and other professionals in developing post-war economic recovery strategies, shaping legislative initiatives, as well as in regional planning and integration into global economic processes.

Keywords: special economic zones; free economic zones, economic zones of Germany, special economic zones in Poland, economic development, investment attractiveness, economic policy.

References:

1. Voitsekhovska, Yu.V., Mavrina A.O., & Voitsekhovska, V.V. (2016). Special Economic Zones: International Experience and Prospects for Ukraine. *Journal of Lviv Polytechnic National University. Series of Economics and Management Issues*, 847, 42-48. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_9 [in Ukrainian].
2. Husiev Yu.V. (2015). The concept of special (free) economic zones and priority development areas. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 22, 59-65. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/13.pdf [in Ukrainian].
3. Zhalilo, Ya.A., Bakhur, N.V., Holovka, A.A. et al. (2023). Territorially-oriented investment mechanisms in the post-war reconstruction of Ukraine. Analytical report. *Tsentr vnutrishnopolitychnykh doslidzhen. Tsentr ekonomichnykh i sotsialnykh doslidzhen*. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/ad_invest-regioni_03112023.pdf [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro zahalni zasady stvorennia i funktsionuvannia spetsialnykh (vilnykh) ekonomichnykh zon» N 2674-12 vid 13.10.1992 roku. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text> [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Principles of State Regional Policy and the Policy of Restoration of Regions and Territories” No. 2389-IX of 09.07.2022. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> [in Ukrainian].
6. Lytvynov, V. (2017). Why it is worth starting an innovative business in Poland in 2018. *Na chasi*. Retrieved from <https://nachasi.com/creative/2017/12/22/biznes-u-polszhi/> [in Ukrainian].
7. New special economic territories will provide 1% additional GDP growth annually (2018). *UIFuture*. Retrieved from <https://uifuture.org/publications/novi-specialni-ekonomichni-teritorii-zabezpecat-1-dodatkovogo-prirostu-vvp-soricno/> [in Ukrainian].
8. Romaniuk, M. What do you need to know about special economic zones in Poland? / Lex Consulting (yurydychni posluhy dla biznesu). Retrieved from <https://lex-consulting.ua/uk/shho-neobhidno-znaty-pro-spetsialni-eko/> [in Ukrainian].
9. Trihub, S.O. (2010). Features of free (special) economic zones and their impact on stimulating the activities of enterprises. *Academic Review. Ser. World economy*, 1 (32), 120-126. Retrieved from <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2010/1/20.pdf> [in Ukrainian].
10. Ustymenko, V.A., Zeldina O.R. (Ed.), Hostieva O.Yu., & Hryshko V.V. (2021). Priority development territories as a tool for solving socio-economic problems of Donetsk and Luhansk regions. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen imeni V.K. Mamutova NAN Ukrainy», 104 p. Retrieved from https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/149/Teritoriya_mono_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
11. Agnieszka Skręt-Bednarz. Polska Strefa Inwestycji i Specjalne Strefy Ekonomiczne w Polsce. *EY Polska*. Retrieved from https://www.ey.com/pl_pl/insights/tax/polska-strefa-inwestycji-i-specjalne-strefy-ekonomiczne-w-polsce

12. Douglas Zhihua Zeng. Special Economic Zones: Lessons from the Global Experience. *PEDL Synthesis Paper Series*,.1. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/media/586f9727e5274a130700012d/PEDL_Synthesis_Paper_Piece_No_1.pdf
13. Gabriel Zucman (2015). The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens. Chicago and London: University of Chicago Press, 121 p. Retrieved from <http://digamo.free.fr/zucman152>
14. Kliuchko, L., Bedriy, E., Kucheriava, H., & Husieva, N. (2024). Urbicide in Eastern Ukraine (Case Study of the City of Kharkiv, Ukraine). *Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment. NATOARW 2023. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security*. Dordrecht: Springer, p. 385-399. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_30
15. Liesegang & Partner. Retrieved from <https://companyformationgermany.com/a-guide-on-germanys-free-trade-zones/>
16. Şahin, M.T., Niemets L., Yilmaz, M., Kliuchko, L., & Varol Çiğdem (2023). Contrasting innovation dynamics of professional-technological knowledge intensive business services in metropolitan areas. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series Geology. Geography. Ecology*, 59, 260-276. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-19>
17. Sehida, K. Niemets, L., Pohrebskyi, T., Niemets, K., Telebienieva, I., & Golub, G. (2020). Formation of human potential of the region in the conditions of demographic crisis (on the example of regions of Ukraine). *Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA)* (Granada, Spain 4-5 November, 2020). Editor Khalid S. Soliman. Seville, International Business Information Management Association (IBIMA). P. 1740-1750. Retrieved from <https://ibima.org/accepted-paper/formation-of-human-potential-of-the-region-in-the-conditions-of-demographic-crisis-on-the-example-of-regions-of-ukraine/>
18. Special Economic Zones (SEZs). Doing Business in Poland. *Getsix®*. Retrieved from <https://getsix.eu/resources/doing-business-in-poland/special-economic-zones-sezs/>
19. Specjalne strefy ekonomiczne. *Ministerstwo Rozwoju i Technologii Rzeczypospolitej Polskiej*. Retrieved from <https://www.gov.pl/>
20. Suptelo, O.S., & Sehida, K.Yu. (2020). Factors of post-industrial transformations of urban sociogeosystems (case Kharkiv). *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series Geology. Geography. Ecology*, 53, 194-205.
21. The Panama Papers. Exposing the Rogue Offshore Finance Industry. *International Consortium of Investigative Journalists*. Retrieved from <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/>

Received 12 October 2024

Accepted 27 November 2024